

Innehåll

1	Sammanfattning	5
2	Lagförslag	7
2.1	Förslag till lag om ändring i brottsbalken	7
3	Inledning	9
4	Uppdraget	11
5	Penningböter och dagsböter	13
5.1	Gränsdragning	13
5.2	Ordningsbot och strafföreläggande.....	13
5.3	Föreläggande av ordningsbot	14
5.3.1	Riksåklagarens föreskrifter om ordningsbot	14
5.3.2	Antal förelägganden av ordningsbot	15
5.4	Strafföreläggande	16
5.4.1	Utfärdande av strafföreläggande.....	16
5.4.2	Praxis för penningböter.....	16
5.4.3	Antal penningböter i strafföreläggande	17
5.5	Andra konsekvenser än straffrättsliga av ett bötesstraff.....	17

5.6	Tidigare reformer av bötesstraffet	19
5.6.1	Utveckling från BrB:s tillkomst.....	19
5.6.2	Närmare om 1992 års påföljdsreform.....	20
5.6.3	Straffsystemkommitténs betänkande	22
5.7	Indrivningseffektivitet	24
6	Bötesbeloppen för penningböter.....	27
6.1	Reformbehov.....	27
6.2	Bör beloppen höjas?	28
6.2.1	Påverkas bötesstraffets effektivitet av beloppens storlek?	28
6.2.2	Urholkning.....	30
6.2.3	Utrymme i straffskalans övre del.....	30
6.2.4	Sammanfattande bedömning – beloppen bör höjas	32
6.3	Höjningens storlek.....	32
7	Dagsbotsbeloppen	35
7.1	Beräkning av dagsbotens storlek.....	35
7.2	Tröskeeffekter	36
7.3	Skall även lägsta dagsbotsbelopp höjas?	38
8	Övriga konsekvenser av framlagda förslag.....	41

1 Sammanfattning

I promemorian föreslås att lägsta belopp för penningböter höjs från 100 till 200 kronor och att högsta belopp för penningböter höjs från 2 000 kronor till 4 000 kronor samt att högsta belopp för gemensamt straff i penningböter höjs från 5 000 kronor till 10 000 kronor. Det föreslås ingen justering av lägsta belopp för dagsböter. Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2006.

2 Lagförslag

2.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 25 kap. 3 och 6 §§ brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 kap.

3 §¹

Penningböter skall bestämmas till lägst *ett*hundra kronor och högst *två*tusen kronor. Om ett lägre högsta belopp är särskilt föreskrivet, gäller dock detta.

Penningböter skall bestämmas till lägst *två*hundra kronor och högst *fyr*tusen kronor. Om ett lägre högsta belopp är särskilt föreskrivet, gäller dock detta.

6 §²

Böter som gemensamt straff för flera brott döms ut i dagsböter, om något av brotten bör föranleda dagsböter.

Som gemensamt straff får dagsböter bestämmas till ett antal av högst tvåhundra och penningböter till ett belopp av högst *fem*tusen kronor.

Som gemensamt straff får dagsböter bestämmas till ett antal av högst tvåhundra och penningböter till ett belopp av högst *ti*otusen kronor.

---

¹ Senaste lydelse 1991:240.

² Senaste lydelse 1993:201.

Om det för något av brotten är föreskrivet ett visst lägsta bötesstraff, får detta inte underskridas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.

3 Inledning

Reglerna om bötesstraff finns i 25 kap. BrB. I 1 § föreskrivs att bötesstraff utdöms i form av dagsböter, penningböter eller normerade böter.³ Vidare sägs i samma paragraf att om ingenting annat är föreskrivet skall bötesstraff dömas ut i dagsböter, eller om brottet bör föranleda ett lägre straff än 30 dagsböter, i penningböter.

När det gäller ramarna för straffmätningen föreskrivs i 2 § att det minsta antalet dagsböter är 30 och det högsta är 150. Varje dagsbot fastställs till ett visst belopp om minst 30 kronor och högst 1 000 kr efter vad som bedöms skäligt med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Om det finns särskilda skäl, får dagsbotens belopp jämkas. Minsta bötesbelopp vid dagsböter är 450 kronor.

Penningböter skall enligt 3 § bestämmas till lägst 100 kronor och högst 2 000 kronor. Om ett lägre högsta belopp är särskilt föreskrivet gäller det. Det går däremot inte att underskrida det lägsta beloppet.

Böter får enligt 5 § användas som gemensamt straff för flera brott om böter kan följa på vart och ett av brotten. Föranleder något av brotten dagsböter skall det gemensamma straffet enligt 6 § första stycket dömas ut i dagsböter. Enligt 6 § andra stycket får gemensamt straff i dagsböter uppgå till högst 200 dagsböter och när det gäller penningböter till 5 000 kr.

---

³ Den sistnämnda bötesformen är mycket ovanlig och berörs inte vidare här.

Antalet dagsböter och penningbotens storlek bestäms av brottets straffvärde.

4 Uppdraget

Justitiedepartementet har givit ett uppdrag (Ju2004/8724/P) om en översyn av högsta och lägsta belopp för penningböter. I uppdraget uttalas bl.a. att:

Sedan de nu gällande bötesnivåerna fastställdes har det skett vissa försämringar i penningvärdet. Samtidigt har den allmänna lönenivån höjts. Dessa förändringar har medfört en viss urholkning av främst penningbötesstraffet. För att penningböter skall kunna vidmakthållas som en användbar sanktion är det nödvändigt att ta igen den eftersläpning som skett i förhållande till den ekonomiska utvecklingen i samhället. Regeringen uttalade i propositionen Fortsatt arbete för en säker vägtrafik (prop. 2003/04:160) att det därför finns skäl att överväga hur penningbotsbeloppen på ett lämpligt sätt kan anpassas till den förändring av främst penningvärdet som skett sedan år 1992, då bötesbeloppen senast ändrades. En sådan förändring bör snarast övervägas. Det är således inte lämpligt att denna begränsade fråga övervägs först i samband med andra förändringar av påföljdssystemet.

När det gäller dagsböter kan det finnas anledning till ett annat synsätt. En viktig skillnad mellan penningböter och dagsböter är att förändringar av inkomsten automatiskt beaktas vid dagsbotsberäkningen. Inkomstutvecklingen får därför i allt väsentligt redan i dag genomslag i form av höjda dagsböter. Detta talar emot att förändringar i den allmänna pris- och lönenivån skall föranleda en förändring av dagsbotens storlek.

Det står klart att en höjning av nivån för endast penningböter medför att olägenheterna i viss mån ökar när det gäller att penningböter ibland kan uppgå till högre belopp än om straffet istället bestäms till dagsböter. Frågan om dagsbotssystemets utformning är komplex och

kräver ingående överväganden. För närvarande är frågan föremål för överväganden inom ramen för den allmänna påföljdsöversynen. Detta möjliggör en behandling av frågan i ett vidare perspektiv där olika krav på påföljdssystemet kan beaktas i ett sammanhang.

Trots det nu sagda kan det finnas skäl att redan nu anpassa lägsta dagsbot till ett förslag om ändrade nivåer för penningböter. Det kan därför finnas anledning att pröva den frågan i samband med att penningbotesstraffet övervägs.

Här nedan presenteras vissa överväganden om dessa frågor.

5 Penningböter och dagsböter

5.1 Gränsdragning

Gränsen mellan dagsböter och penningböter är ofta fastlagd redan i en straffbestämmelse genom att det föreskrivs att brottet skall medföra penningböter. I många andra fall där penningböter utdöms är inte denna gräns fastlagd på det sättet utan vilken bötesform som skall komma ifråga bestäms huvudsakligen efter det enskilda brottets straffvärde och de övriga omständigheter som kan inverka på straffmätningen. Gränsen dras då i stället genom den nyss nämnda bestämmelsen i 25 kap. 1 § BrB där det sägs att om inget annat är föreskrivet skall bötesstraff dömas ut i dagsböter om inte brottet bör föranleda ett lägre straff än 30 dagsböter. I annat fall skall penningböter användas. Gränsen mellan de olika bötesformerna är alltså i de fallen flytande vilket bl.a. medför att penningböter utdöms även för ett antal brottsbalksbrott.

5.2 Ordningsbot och strafföreläggande

Penningböter kan utdömas av domstol genom dom, eller åläggas någon genom strafföreläggande eller genom föreläggande av ordningsbot. Bestämmelserna om strafföreläggande och ordningsbot finns i 48 kap. RB och i två anslutande författningar, nämligen Strafföreläggandekungörelsen (1970:60) och Ordningsbotskungörelsen (1968:199).

5.3 Föreläggande av ordningsbot

Riksåklagaren väljer med stöd av 48 kap. 14 § RB ut vilka brott som kan bli föremål för föreläggande av ordningsbot och fastställer även de enskilda bötesbelopp som skall användas. Detta har skett genom Riksåklagarens föreskrifter (1999:178) om ordningsbot för vissa brott. Föreläggande av ordningsbot kan enligt 13 § bara avse sådana brott där påföljden redan i straffbestämmelsen bestämts att vara penningböter och som valts ut på det sätt som nyss sagts av Riksåklagaren.

Föreläggande av ordningsbot utfärdas enligt 48 kap. 1 § RB av en polisman eller, med stöd av 48 kap. 20 § RB och 2 § ordningsbotskungörelsen, i vissa fall av en tulltjänsteman. Ett föreläggande av ordningsbot skall avse penningböter och kan i några särskilt angivna fall också uppta förverkande, jfr 48 kap. 2 § tredje stycket RB och 5 § ordningsbotskungörelsen.

5.3.1 Riksåklagarens föreskrifter om ordningsbot

Riksåklagaren väljer, som ovan sagts, enligt 48 kap. 14 § RB ut de brott för vilka ordningsbot kan bestämmas. RÅ bestämmer också för dessa brott ordningsbotens belopp och grunderna för beräkning av gemensam ordningsbot för flera brott. Med stöd av dessa bestämmelser har RÅ utfärdat föreskrifterna om ordningsbot för vissa brott. Dessa upptar regler om att ordningsbot får utfärdas för de brott som upptas i ett antal bilagor till författningen (brottskatalogen) och att ordningsbotens belopp skall bestämmas till det belopp som anges i anslutning till varje brott. Riksåklagarens föreskrifter är såtillvida heltäckande att de i katalogen upptar alla brott för vilka penningböter är direkt föreskrivet i straffbestämmelsen. Några straffbestämmelser innefattar dock gärningar som i och för sig skall bestraffas med penningböter, men där bara någon eller några av dessa enligt föreskrifterna får bli föremål för ordningsbot, t.ex. förargelseväckande beteende enligt 16 kap. 16 § BrB, brott mot ordningslagen (1993:1617)

som avser överträdelse av vissa kommunala föreskrifter samt vissa brott mot sjötrafikförordningen (1986:300).

Föreskrifterna trädde ikraft i sin nuvarande form den 1 oktober 1999. Då skedde också en allmän justering av straffsatserna, bl.a. skärptes straffen för hastighetsöverträdelser till dagens nivåer. Brottskatalogen har ändrats ett antal gånger sedan dess. Ändringarna har främst varit tekniska anpassningar till ny eller ändrad lagstiftning på annat håll och har bara undantagsvis innefattat en justering av straffsatserna. En sådan har skett fr.o.m. den 1 november 2002 när straffet för olika typer av bilbältesförseelser höjdes från 300 kronor till 600 kronor.

Det lägsta belopp för penningböter som förekommer i Riksåklagarens föreskrifter är 200 kr och det högsta är 2 000 kronor. Föreskrifter om böter på den lägsta nivån är ovanliga. Det lägsta bötesbelopp som är ganska vanligt förekommande i föreskrifterna är 300 kr. RÅ:s föreskrifter tar, om man bara läser brottskatalogen, normalt inte heller de allra översta delarna av straffskalan i anspråk. De brott som medför de strängaste påföljderna ligger normalt vid 1 200 eller 1 500 kronor. Detta gäller däremot inte beträffande hastighetsöverträdelser, som är den vanligaste brottstypen sett till antalet lagföringar. Där börjar straffskalan med 800 kronor för de lindrigaste brotten och går sedan i jämna steg upp till maximibeloppet 2 000 kronor.

När ordningsbot skall fastställas gemensamt för olika brott skall enligt föreskrifterna den högsta boten ökas med 50 procentenheter av den sammanlagda boten för övriga brott.

5.3.2 Antal förelägganden av ordningsbot

År 2003 godkände cirka 240 000 personer förelägganden av ordningsbot.⁴ Den absolut övervägande delen av dessa, c:a 211 000 stycken, avsåg olika slags trafikbrott. Av dessa var en så stor del som c:a 137 000 hastighetsöverträdelser och c:a 36 000 brott mot reglerna om användning av bilbälte. Hastighetsöverträdelserna

---

⁴ BRÅ Rapport 2004:2 Kriminalstatistik 2003, tabell 4.18.

dominerar således starkt antalet lagföringar genom ordningsbot. De utgör c:a 57 procent av samtliga brott och c:a 65 procent av de trafikbrott som lagförts genom ordningsbot. Av dessa ligger i sin tur cirka 93 000 eller 67 procent i beloppsintervallet 1 200 – 2 000 kronor. Cirka 12 000 lagföringar avsåg det allra översta skiktet, dvs. 1 800 – 2 000 kronor.⁵ Den övre delen av straffskalan är alltså i praktiken ofta ianspråktagen.

Gemensamt straff för flera brott förekommer enligt uppgift från RPS inte särskilt ofta när det gäller ordningsbot och det är sällsynt att ett och samma föreläggande avser fler än två brott.

5.4 Strafföreläggande

5.4.1 Utfärdande av strafföreläggande

Strafföreläggande utfärdas enligt 48 kap. 1 § RB av en åklagare. När det gäller strafföreläggande finns inga liknande föreskrifter som för ordningsbot om bl.a. de bötesbelopp som skall användas. Dock har Riksåklagaren gjort en sammanställning av de påföljder som tillämpas av domstolar och åklagare i bötesmål där lagföring sker genom strafföreläggande, vilken tjänar som vägledning för åklagarna.⁶ I praktiken har sammanställningen stor betydelse för inte bara åklagarnas utfärdande av strafföreläggande utan även för domstolarnas straffmätning när det gäller de brott som berörs i sammanställningen.

5.4.2 Praxis för penningböter

Sedan reformeringen av bötesstraffen som genomfördes 1992 har även ett antal brottsbalksbrott kommit att bestraffas med penningböter när straffvärdet i det enskilda fallet har ansetts ligga under 30 dagsböter. Som exempel kan nämnas snatteri, som en-

---

⁵ BRÅ Rapport 2004:2, tabell 4.18 jämförd med RÅ:s föreskrifter om ordningsbot, bilaga 1.

⁶ Strafföreläggande i bötesmål. En sammanställning av tillämpade påföljder. RÅPM 2003:2.

ligt RÅ:s praxissammanställning brukar bestraffas med penningböter om 500 kr om det tillgripnas värde understiger 50 kr. Samma straff brukar utmätas för lindrigare typer av bedrägligt beteende som består i byte av prislappar och liknande.

Av sammanställningen och av tillgänglig statistik kan också utläsas att straffmätningen för de brott som i övrigt brukar bestraffas med penningböter genom strafföreläggande oftast ligger strax över eller strax under mitten av straffskalan; 900 kronor eller 1 200 är vanligt förekommande påföljder.⁷ Men även när det gäller strafföreläggande tillämpas den allra översta delen av straffskalan på brott med anknytning till hastighetsöverträdelser. Enligt praxis utfärdas nämligen penningböter på 2 000 kronor för överträdelser mot förbudet att inneha utrustning som varnar för eller stör hastighetsövervakning med radar eller laserapparater.

5.4.3 Antal penningböter i strafföreläggande

År 2003 utmättes straff i penningböter till drygt 17 000 personer genom dom eller godkänt strafföreläggande. Av dessa avsåg c:a 2 600 brott mot BrB, varav cirka 2 100 snatteri. Cirka 11 800 lagföringar avsåg brott mot trafik- och fordonsrättsliga regler och resten brott mot andra specialstraffrättsliga bestämmelser, varav cirka 750 smuglingsbrott.⁸

5.5 Andra konsekvenser än straffrättsliga av ett bötesstraff

När någon ålagts en påföljd för brott skall detta enligt 3 § lagen (1998:620) om belastningsregister antecknas i belastningsregistret som förs av RPS. Domstolar, åklagarmyndigheter och polismyndigheter och tullmyndigheter är enligt bestämmelserna i 26 och 31 – 33 §§ förordningen (1999:1134) om belastningsregister

---

⁷ RÅPM 2003:2 samt BRÅ Rapport 2004:2.

⁸ BRÅ Rapport 2004:2, tabell 4.17.

skyldiga att lämna uppgifter om domar, beslut och förelägganden varigenom påföljd för brott har ålagts någon. Myndigheter har enligt 4 § belastningsregisterlagen och olika bestämmelser i belastningsregisterförordningen rätt att få uppgifter ur belastningsregistret. Bl.a. har länsstyrelsen och Vägverket enligt bestämmelser i 10 § belastningsregisterförordningen rätt att på begäran få fullständiga uppgifter, dvs. även uppgifter om penningböter, ur registret vid sin prövning av körkortsärenden och sin körkortsanknutna tillståndsprövning. I vissa fall har domstolar författningsmässig skyldighet att underrätta andra myndigheter om dom i brottmål. En sådan skyldighet finns på samma sätt för åklagarmyndighet, och polismyndighet som utfärdat strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot.⁹ Rikspolisstyrelsen är också skyldig att underrätta en länsstyrelse som prövar körkortsfrågor om förelägganden av ordningsbot som innefattat sådana trafiköverträdelser som kan medföra körkortsåterkallelse.¹⁰

Att någon lagförts och meddelats en påföljd för ett brott får, även om påföljden stannat vid penningböter, i många fall konsekvenser utanför den rent straffrättsliga hanteringen. Dessa konsekvenser kan i många fall vara nog så kännbara för den enskilde, t.ex. så uppkommer ju regelmässigt fråga om körkortsingripande vid överträdelser av trafikreglerna, åtminstone vid grövre eller upprepade sådana. Vissa brott kan medföra konsekvenser av näringsrättsligt slag, så är exempelvis en domstol och då även en myndighet som utfärdat ett straff- eller ordningsbotsföreläggande, skyldig att rapportera en lagföring för t.ex. ringa narkotikabrott som begåtts av legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal till Socialstyrelsen, även om brottet har begåtts utanför yrkesutövningen.¹¹ Flera exempel kan konstrueras där förekomsten av även relativt bagatellartade brott kan komma att få betydelse i olika sammanhang där tillstånd eller lämplighet skall prövas.

---

⁹ 12 § strafföreläggandekungörelsen och 12 § ordningsbotskungörelsen.

¹⁰ 11 § ordningsbotskungörelsen.

¹¹ Se förordningen (1982:117) om underrättelse till Socialstyrelsen om domar i vissa brottmål.

5.6 Tidigare reformer av bötesstraffet

5.6.1 Utveckling från BrB:s tillkomst

Den nuvarande nivån på bötesbeloppens storlek fastställdes genom en lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1992 (prop. 1990/91:68, 1990/91:JuU10, rskr 1990/91:155). De tidigare nivåerna, 50 kronor som lägsta belopp och 1 000 kr som högsta belopp samt 2 000 kronor för gemensamt straff i penningböter, hade då gällt sedan 1982.

BrB:s regler om böter var före den 1 januari 1992 utformade på ett annorlunda sätt. Det föreskrevs i 25 kap. 1 § som huvudregel att böter skulle dömas ut i dagsböter, men om det för böter var utsatt ett visst högsta belopp eller om böter skulle bestämmas efter särskild beräkningsgrund (normerade böter) om högst 500 kronor skulle böterna dock dömas ut direkt i pengar. Bestämmelsen kompletterades av en bestämmelse i 3 § som föreskrev att minsta bötespåföljd var 10 kronor (allmänt bötesminimum) om inget annat var föreskrivet. Man kan alltså säga att maximibeloppet för penningböter vid BrB:s tillkomst var 500 kronor och minimibeloppet var 10 kronor. Genom lagändringar som trädde ikraft den 1 januari 1982 höjdes dessa belopp till 1 000 kronor respektive 50 kronor. Den huvudsakliga motiveringen till justeringarna var förändringar i penningvärdet och den allmänna lönenivån. Den nuvarande regleringen (maximum 2 000 kronor och minimum 100 kronor) tillkom genom den nyssnämnda lagstiftningen som trädde i kraft den 1 januari 1992.

Reglerna om lägsta och högsta antal dagsböter och dagsbotsbeloppen har också genomgått förändringar under den tid BrB har varit ikraft. När BrB infördes föreskrevs i 25 kap. 2 § att dagsböter döms ut till ett antal av minst 1 och högst 120. Denna regel ändrades inte förrän genom den lagstiftning som fortfarande gäller. Lägsta antalet dagsböter är nu 30 och det största antalet är 150 för ett brott. Däremot har minimum och maximum för dagsbotsbeloppet ändrats mer successivt sedan BrB tillkom. När BrB infördes var minimum 2 kronor och maximum 500 kr per dagsbot. Med verkan från den 1 januari 1982 höjdes dessa belopp

till 10 kr respektive 1 000 kronor. Genom 1992 års påföljdsreform lades de nuvarande nivåerna fast där minimum är 30 kronor och maximum oförändrat 1 000 kronor. Samtidigt infördes en särskild regel om bötesminimum om 450 kronor vid dagsböter.

5.6.2 Närmare om 1992 års påföljdsreform

Den stora påföljdsreformen när det gäller bötesstraffet, sedan BrB:s tillkomst, var den varigenom de nuvarande reglerna i 25 kap. BrB infördes den 1 januari 1992.¹² Grunden lades genom Fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande Påföljd för brott (SOU 1986:13–15).

Den grundläggande filosofin bakom 1992 års reform var dels att skärpa bötesstraffets effektivitet, dels att genom avgränsningen mellan penningböter och dagsböter försäkra sig om att dagsbotsstraffet även i praktiken blev en strängare påföljd än penningböter. När det gäller bötesstraffets allmänna effektivitet konstaterade departementschefen i prop. 1990/91:68 att påföljden penningböter till följd av den allmänna pris- och löneutvecklingen i samhället hade påtagligt försvagats genom att den ekonomiska uppoffring som bötesstraffet var avsett att åsamka gärningsmannen hade blivit allt mindre kännbar. Bl.a. med denna utgångspunkt föreslogs en fördubbling av maximibeloppet för penningböter från 1 000 kr till 2 000 kronor. I propositionen konstaterades att RÅ:s föreskrifter om ordningsbot nyligen hade ändrats och att ordningsbotsbeloppen då hade höjts, varför större höjningar än 50 procent till följd av den föreslagna lagstiftningen bara skulle behövas vid vissa speciella brott. Således skulle den översta delen av den nya straffskalan för penningböter i ett inledande skede sällan eller aldrig behöva komma till användning. Ändå föreslogs en fördubbling av det högsta beloppet för penningböter för att kunna undvika att alltför snabbt behöva justera straffskalan igen med hänsyn till penningvärdesförändringarna.

---

¹² Framställningen i avsnitt 5.6.2 bygger i huvudsak på prop.1990/91:68, avsnitt 3, sid. 103 ff.

I propositionen anfördes vidare att även med de föreslagna höjningarna skulle behov uppstå att i framtiden på nytt höja penningbötensnivåerna. För att underlätta sådana framtida justeringar föreslogs att lagstiftningen skulle ändras så att det i de enskilda straffbestämmelserna endast skulle anges att penningböter är föreskrivet för brottet. Därigenom skulle framtida höjning av maximum endast kräva en ändring i BrB. Samtidigt höjdes minimibeloppet för penningböter till 100 kr och 25 kap. 3 § BrB fick sin nuvarande utformning och de föreslagna ändringarna i varje enskild straffbestämmelse genomfördes. Det finns f.n. ingen straffbestämmelse där maximibeloppet för penningböterna bestämts till ett belopp som är lägre än det som föreskrivs i 3 §.

Påföljdsreformen berörde som nyss sagts inte bara penningböter utan den medförde också en avsevärd skärpning av dagsbotsstraffet. Lägsta antal dagsböter höjdes från 1 till 30 och högsta antalet från 120 till 150. Även dagsbotsbeloppen höjdes och ett bötesminimum infördes för dagsböter. Syftet med reformen var att åstadkomma att påföljden dagsböter i princip reserverades för allvarligare brott än penningböter. För att åstadkomma att dagsböter också skulle framstå som en i praktiken strängare påföljd än penningböter konstaterades i propositionen att det var nödvändigt att ändra relationerna mellan dagsböter och penningböter. Därför förordades en skärpning också av dagsbotsstraffet så att detta skulle komma upp i en rimlig nivå i förhållande till den skärpta straffskalan för penningböter. I propositionen förordades att en sådan skärpning skulle åstadkommas genom att de brott som då normalt straffades med 20 dagsböter eller mer skulle fortsätta att bestraffas med dagsböter, och att de brott som normalt renderade 20 dagsböter i fortsättningen skulle bestraffas med 30 dagsböter, vilket också blev det lägsta antalet dagsböter. Härigenom kom hela straffskalan för dagsböter att förskjutas uppåt och de brott som tidigare hade straffats med ett lägre antal dagsböter än 20 skulle i fortsättningen straffas med penningböter. Gränsen mellan penningböter och dagsböter blev genom detta flytande och penningböter utdöms därför numera för flera lindrigare brott mot BrB och specialstraffrättsliga bestämmelser

för vilka tidigare ett lågt dagsbotsstraff var den normala påföljden.

Vidare konstaterades i propositionen att om inte det lägsta beloppet för varje dagsbot höjdes från den dåvarande nivån, 10 kr, så skulle det kunna inträffa att även allvarliga brott som normalt bestraffades högt upp i dagsbotsskalan skulle kunna komma att klart understiga det högsta penningbotsbeloppet. Därför höjdes lägsta enskilda dagsbotsbelopp till 30 kr, varigenom det minsta dagsbotsstraffet i pengar normalt skulle uppgå till 900 kronor (30 x 30 kr).

Den tidigare jämningsmöjligheten i 2 § ändrades. Före reformen kunde dagsbotsbeloppet jämkas om brottet var ringa. Regeln var till för att fånga upp de fall där gärningen var bagatellartad och närmast hade karaktären av ordningsförseelse och på så sätt jämna ut det penningmässiga utfallet av att brottet i det enskilda fallet inte kunde bestraffas med penningböter utan dagsböter skulle utdömas. Med den nya gränsdragningen mellan penningböter och dagsböter blev den regeln onödig. Däremot kvarstod ett behov att av särskilda skäl kunna jämka dagsbotsbeloppet för att inte ett dagsbotsstraff skulle drabba oskäligt hårt, t.ex. när gärningsmannens betalningsförmåga är väsentligt nedsatt. För att inte jämningsregeln skulle riskera att urholka dagsbotsstraffet föreskrevs att minsta bötesbelopp skulle vara 450 kronor. Det befanns inte nödvändigt att höja även det maximala beloppet för en dagsbot, utan detta fick ligga still vid 1 000 kr.

Det högsta antalet dagsböter som kunde utdömas som gemensamt straff för flera brott höjdes från 180 till 200 dagsböter och det högsta beloppet för penningböter som gemensamt straff för flera brott höjdes från 2 000 kronor till 5 000 kronor.

Lagändringarna trädde i kraft den 1 januari 1992.

5.6.3 Straffsystemkommitténs betänkande

När dessa regler hade varit i kraft en tid föreslog Straffsystemkommittén i sitt betänkande Ett reformerat straffsystem (SOU 1995:91) bl.a. att det minsta beloppet för en dagsbot skulle höjas

från 30 kronor till 50 kronor och att det allmänna bötesminimum vid dagsböter skulle höjas till 750 kronor. Skälet för förslaget var främst att höjningen skulle utgöra en beståndsdel i en av kommittén föreslagen mer omfattande utvidgning av användningen av bötesstraffet. Kommittén anförde emellertid också att en höjning av minimibeloppet för en dagsbot kunde övervägas helt oberoende av kommitténs förslag om en vidgad användning av böter. Kommittén anförde två skäl för detta. Det ena var att ramarna för dagsbotsbeloppets storlek medför omotiverat stora skillnader ifråga om de utdömda bötesbeloppens storlek och att denna skillnad inte alltid var motiverad utifrån de faktiska skillnader ifråga om levnadsstandard och betalningsförmåga som fanns mellan olika personer som dömts till böter, bl.a. till följd av de sociala trygghetssystemens utjämnande effekt. Genom att höja minimibeloppet skulle dessa omotiverade skillnader minska en del. Det andra skälet var att den nuvarande ordningen där det lägsta beloppet för dagsböter 30 x 30 kronor (900 kronor) klart understiger det högsta penningbotsbeloppet, 2 000 kronor, är svårdefensarlig. Den föreslagna höjningen skulle innebära ett önskvärt steg i riktning mot att reducera skillnaden mellan lägsta dagsbotsstraff och högsta penningbotsstraff. Kommittén anförde slutligen i denna del att en höjning av det minsta dagsbotsbeloppet skulle innebära att dagsbotsstraffet räknat i kronor skulle bli minst 1 500 kronor och högst 7 500 kronor om man såg till miniminivåerna och att den nivån framstod som rimlig.¹³

Förslaget genomfördes inte. Regeringen förde i prop. 1997/98:96 ett utförligt resonemang om kommitténs förslag till lagändringar för att utöka användningen av bötesstraffet, vari höjningen av minimibeloppet utgjorde en beståndsdel, och kom fram till att det då inte fanns tillräckliga skäl för kommitténs förslag till mer genomgripande reform av användningen av bötesstraffet. Regeringen anförde att därmed fanns inte heller anledning att då ta upp frågan om att höja det minsta dagsbotsbeloppet eller det allmänna bötesminimum vid dagsböter. Regeringen hade också för avsikt att återkomma till frågan om bötesstraffets

---

¹³ SOU 1995:91, avsnitt 8.4.2, sid. 201 ff.

användning sedan denna övervägts på nytt i lämpligt sammanhang och att reformbehovet i dess helhet avseende bötesstraffets utformning och tillämpning därvid borde tas upp till bedömning.¹⁴

5.7 Indrivningseffektivitet

Enligt 1 § bötesverkställighetslagen (1979:189) verkställs bötesstraff genom uppbörd eller indrivning. Uppbörd kan enligt 2 § ske så snart dom eller föreläggande (straffföreläggande eller föreläggande av ordningsbot) har meddelats. Indrivning får dock endast ske på grundval av lagakraftäggande dom eller godkänt föreläggande. I 4 § anges att uppbörd sker genom att den bötfällda frivilligt betalar beloppet till den myndighet som regeringen bestämmer. I 3 § bötesverkställighetsförordningen (1979:197) föreskrivs att verkställighet på grund av föreläggande eller dom från tingsrätt eller hovrätt i första hand skall ske genom uppbörd. I praktiken får den bötfällda ett inbetalningskort i samband med domen eller föreläggandet. Rikspolisstyrelsen är central uppbördsmyndighet till vilken böterna skall betalas. Om ett bötesbelopp inte betalas i rätt tid så lämnar Rikspolisstyrelsen ärendet till Kronofogdemyndigheten för indrivning enligt utsköningsbalkens regler och reglerna i lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar.

Straffsystemkommittén tog i sitt betänkande Ett reformerat straffsystem (SOU 1995:91) upp frågan om indrivning av böter.¹⁵ Utredningen visade att utdömda bötesbelopp drivs in med stor effektivitet. Över 95 procent av samtliga ålagda böter flöt in till staten. Siffran grundar sig på en jämförelse mellan utdebiterat bötesbelopp år 1989 och vad som faktiskt hade influtit i april 1995. Om jämförelsen istället skedde med vad som utdebiterats under år 1993 blev resultatet att knappt 86 procent hade hunnit inflyta.

---

¹⁴ Prop. 1997/98:96 sid. 118.

¹⁵ SOU 1995:91 avsnitt 8.3 (del II) och bilaga 3 (del III).

I dag har effektiviteten totalt gått ned en aning, antagligen främst beroende på att betalningsviljan när det gäller av domstol utdömda böter har minskat. Av de böter som ålagts genom föreläggande av ordningsbot betalas enligt uppgift från RPS så mycket som 91 procent i rätt tid och 9 procent överlämnas för indrivning till kronofogdemyndigheterna. Av de böter som åläggs genom strafföreläggande inflyter enligt uppgift från RPS cirka 75 procent genom uppbördsförfarandet, dvs. de betalas i sådan tid att indrivningsåtgärder inte behöver vidtas. Ungefär 25 procent lämnas således till indrivning. Enligt uppgift från Skatteverket driver kronofogdemyndigheterna i sin tur varje år in drygt 60 procent av alla böter som lämnas dit för indrivning. Detta betyder att penningböter som ålagts någon genom föreläggande av ordningsbot faktiskt betalas till så stor del som omkring 96 – 97 procent, vilket måste anses vara ett mycket gott resultat. När det gäller böter som ålagts genom strafföreläggande är motsvarande siffra cirka 90 procent. Sammantaget visar detta att systemet med bötesuppbörd och indrivning när det gäller bötesstraff som meddelats genom de två summariska förfarandena är effektivt. När det gäller böter som dömts ut av domstol är betalningsviljan enligt uppgift från RPS betydligt lägre. En så stor andel som cirka 55 procent måste lämnas för indrivning till kronofogden, vilket med kronofogdemyndigheternas generella indrivningsresultat betyder att cirka 78 procent av de böter som dömts av domstol faktiskt flyter in till staten. Detta pekar på en nedgång i verkställighetseffektiviteten när det gäller domstolsböter i jämförelse med de siffror som Straffsystemkommittén redovisade.¹⁶

---

¹⁶ Det är dock vanskligt att göra alltför långtgående jämförelser mellan de i denna utredning framtagna resultaten och dem som redovisades i Straffsystemkommitténs utredning. Kommitténs utredningsmetod var mycket grundligare och byggde på ett större material än vad som varit möjligt att inhämta här.

6 Bötesbeloppen för penningböter

Förslag: Det lägsta beloppet för penningböter höjs till 200 kronor, det högsta beloppet höjs till 4000 kronor och det högsta beloppet för gemensamt straff höjs till 10 000 kronor.

6.1 Reformbehov

Det högsta och lägsta beloppet för penningböter har varit oförändrat sedan 1992. Under tiden har den allmänna prisnivån ökat med cirka 20 %¹⁷ och den allmänna lönenivån med drygt 50 %¹⁸. Bötesstraffet har därigenom i viss utsträckning urholkats, även om lagstiftaren vid 1992 års reform tog hänsyn till kommande pris- och löneutveckling genom att då fördubbla de bötesnivåer som hade bestämts när beloppen dessförinnan höjdes år 1982. Nivån på penningbötesstraffet har stor betydelse för främst beivrandet av trafikförseelser. Den alldeles dominerande delen av utdömda penningböter avser trafikbrott i vid mening. Regeringen har därför, som nämnts i avsnitt 4, uttalat att nivån på de högsta och lägsta beloppen för penningböter skyndsamt borde ses över.

¹⁷ SCB Konsumentprisindex, jämförelsen mellan årsmedeltal 1992 och årsmedeltal 2004 ger 20,1 % prisökning. Jämförelse med månad för månad januari 1992 och december 2004, ger en prisökning på 21,4 %.

¹⁸ SCB Lönestatistik årsbok 2003, tabell 13a. Genomsnittlig månadslön efter sektor 1992-2003. Genomsnittliga månadslönen totalt för alla arbetsmarknadssektorer var år 1992, 14 700 kronor och år 2003, 22 800 kronor, dvs en ökning med cirka 55 % om man jämför med 1992 års siffror.

6.2 Bör beloppen höjas?

6.2.1 Påverkas bötesstraffets effektivitet av beloppens storlek?

Bötesstraff i form av penningböter är en i grunden effektiv, billig och lätt förutsebar sanktion på enklare lagbrott. Det gäller i synnerhet för de brott vilka kan lagföras med föreläggande av ordningsbot.

En grundläggande fråga som måste ställas är hur bötesstraffets effektivitet påverkas av bötesbeloppets storlek. Att effektiviteten blir lidande om bötesbeloppen blir försumbart låga är en rimlig utgångspunkt för resonemanget.

Bötesstraffets effektivitet måste bl.a. mätas i ljuset av dess avhållande effekt på presumtiva brottslingar. Visserligen torde den viktigaste faktorn härvidlag vara risken för upptäckt när ett brott begås. Men eftersom denna risk inte påverkas av hur straffskalorna för olika brott utformas eller på vilka generella nivåer bötesstraffen ligger får man här bortse från den faktorn i resonemanget om bötesstraffets avskräckande eller brottsavhållande effekt. Man kan säga att effektiviteten i stället visar sig bl.a. i att bötesbeloppen till så stor del som cirka 90 % procent kan drivas in till betalning, åtminstone när det gäller de bötesstraff som utfärdas med stöd av något av de summariska förfarandena, straffföreläggande eller ordningsbot. Möjligheterna att komma undan ett bötesstraff är alltså inte stora. Man skulle mot detta kunna hävda att denna rent uppördsmässiga effektivitet nog inte blir bättre av att nivåerna höjs. Det kanske t.o.m. kan invändas att det blir lättare att driva in böter om de blev relativt mindre kostsamma för den enskilde. Men eftersom indrivningseffektiviteten är förhållandevis hög, och har varit det de senaste tjugo åren, torde den under alla förhållanden bidra till att systemet som helhet håller en hög effektivitet, oavsett vilka beloppsnivåer som förekommer.

Vad man heller inte kan bortse ifrån är att övriga direkta följder av själva lagföringen av ett bötesbrott har en relativt stor brottsavhållande effekt. Den mest uppenbara är risken för ett

körkortsingripande som en följd av rapporterade trafikförseelser. I fråga om t.ex. hastighetsöverträdelser kan man på goda grunder anta att de välbekanta gränserna för kraftigare körkortsingripanden har en mer avhållande effekt än själva bötesbeloppet på viljan till hastighetsöverträdelser som går utöver dessa gränser. Det är säkert ingen slump att så många fortkörare på motorvägarna ligger precis under 140-kilometersstreckets.

Frågan är då vilken effekt själva bötesbeloppets storlek har som avskräckande eller brottsavhållande faktor. Veterligen har inga empiriska studier gjorts i Sverige som direkt belyser den frågan. Ett inte alltför djärvt antagande kan dock vara att när det gäller den typ av brottslighet där penningböter har sin största betydelse, dvs. främst på trafikens område med i huvudsak väl-anpassade gärningsmän, så borde bötesbeloppets storlek spela en inte helt försumbar roll. Tillämpat på exemplet med hastighetsöverträdelser vore det inte särskilt långsökt att anta att bötesbeloppets storlek i sig kan spela en relativt stor roll för att avhålla också från de hastighetsöverträdelser som ligger under gränserna för de mest kännbara körkortsingripandena. Andra liknande exempel kan konstrueras.

Yrkestrafiken visar upp en särskild problembild i detta avseende. Enligt uppgifter som inhämtats underhand från polisen och Vägtrafikinspektionen utgör de förhållandevis låga straffen för överträdelser av bestämmelserna om bl.a. kör- och vilotider ett problem. En jämförelse med andra länder är inte okomplicerad att göra, men enligt uppgift är den ekonomiska uppoffringen att bryta mot bl.a. dessa regler lägre i Sverige än i många andra EU-länder, vilket kan vara ett problem när det gäller internationella transporter. Storleken på en bötessanktion som direkt eller indirekt riktar sig mot yrkesutövare har rimligen ganska stor betydelse när det gäller den avhållande effekten. I de situationerna kan antas att en kostnads kalkyl görs på något sätt, och ju högre pris för att bryta mot reglerna, desto större skäl att respektera dem.

Resonemangen visar att det inte är lätt att bedöma de brottsförebyggande effekterna av att generellt höja bötesbeloppen,

men sammantaget kan man nog utgå från att bötesbeloppens storlek tillsammans med ett effektivt indrivningssystem på ett inte försumbart sätt bidrar till en brottsavhållande effekt hos bötesstraffet som sådant.

6.2.2 Urholkning

Urholkas bötesstraffet alltför mycket t.ex. genom att bötesbeloppen inte alls tillåts följa med den allmänna ekonomiska utvecklingen i samhället kan detta alltså påverka straffets brottsavhållande effekt. Frågan är om den relativa urholkning av bötesbeloppens storlek som skett sedan 1992 i sig är så stor att den påverkar sanktionens effektivitet och att det redan på den grunden finns skäl att justera nivåerna för penningböter. Prisökningstakten under de år som de nuvarande nivåerna för penningböter har gällt har som tidigare nämnts inte varit större än cirka 20 procent. Detta är i sig inte någon dramatisk inflation. Vid tidpunkten för den senaste justeringen av straffskalorna hade prisökningarna under tiden januari 1982 till januari 1990 uppgått till inte mindre än 69,5 procent.¹⁹ Den allmänna lönenivån har däremot ökat betydligt mer än inflationen sedan år 1992. Det tyder på en påtaglig standardökning i samhället som måste beaktas när det gäller att mäta den ekonomiska uppoffring som ett bötesstraff bör orsaka den bötfällde. Även om inte den nuvarande pris- och löneutvecklingen kan mätas med den som hade varit vid den förra reformen så skapar åtminstone löneutvecklingen under senare år i sig ett utrymme för justering av bötesnivåerna.

6.2.3 Utrymme i straffskalans övre del

Viktigare är dock att det idag är så pass vanligt förekommande att maximibeloppet för en penningbot, 2 000 kr, eller ett belopp strax därunder, faktiskt mäts ut. Det gäller vid de grövre hastighetsöverträdelserna och vid överträdelse av förbuden mot inne-

---

¹⁹ Prop.1990/91:68, sid. 106.

hav av utrustning som varnar för eller stör radar- och laserkontrollinstrument för hastighetsövervakning. Den stora mängden hastighetsöverträdelse och de relativt stränga straffen för dessa gör, som nyss nämnts, att den övre delen av straffskalan för penningböter används ganska frekvent. De nuvarande bötesbeloppen började tillämpas den 1 oktober 1999. Då hade den allmänna prisökningen från 1992 varit cirka 13 procent, vilket tyder på att justeringen av straffskalorna för hastighetsöverträdelse främst var betingad av annat än den allmänna prisutvecklingen, nämligen kriminalpolitiska och trafiksäkerhetspolitiska skäl. Nu gör sig liknande skäl gällande för att på nytt se över brottskatalogen och straffskalorna för ordningsbot. Detta kommer till uttryck i prop. 2003/04:160 där regeringen bl.a. uttalar att en förändring av de beloppsramar som BrB sätter upp för penningböter "torde föranleda Riksåklagaren att göra en översyn av föreskrifterna om ordningsbot för vissa brott".²⁰ Vägtrafikinspektionen har enligt uppgift under hand framfört bl.a. till Riksåklagaren att bötesbeloppen för penningböter bör justeras, bl.a. för att bringa straffsatserna för brott mot kör- och vilotider i bättre överensstämmelse med de bötesnivåer som råder i andra EU-länder. Vidare har Polisen och Vägverket år 2002 påtalat för Riksåklagaren att det finns behov av att justera straffskalorna för vissa trafikbrott. Riksåklagaren beslutade därför i augusti 2002 att höja ordningsbotsbeloppet för den som inte använder bilbälte och uttalade samtidigt bl.a. att han i samråd med Rikspolisstyrelsen och Vägverket skulle se över ordningsbotskatalogen och överväga bötesbeloppens storlek. En sådan översyn är emellertid svår att genomföra när straffskalans övre delar redan används så frekvent som nu är fallet om inte samtidigt en anpassning kan ske av alla i katalogen förekommande bötesbelopp, inklusive de högsta. Detta talar starkt för att nu justera maximi- och minimibeloppen i BrB för att bereda vägen för en meningsfull översyn av ordningsbotskatalogen.

Härtill kommer att de nuvarande beloppen har gällt under lång tid och att lagstiftaren i samband med 1992 års påföljdsre-

---

²⁰ Prop. 2003/04:160, sid. 70.

form förutsett behovet av regelbundna justeringar av dessa belopp och även vidtagit omfattande lagstiftningsåtgärder för att underlätta detta.

6.2.4 Sammanfattande bedömning – beloppen bör höjas

Sammanfattningsvis kan följande överväganden göras. Lägsta belopp för penningböter är 100 kronor och det högsta är 2 000 kr. Högsta belopp för gemensamt straff är 5 000 kr. Som tidigare nämnts har penningvärdesförändringen under den tid dessa belopp har gällt inte varit mer än cirka 20 procent. Den allmänna lönenivån har däremot under samma tid höjts med drygt 50 procent. Det finns därför redan av detta skäl utrymme för att höja lägsta och högsta belopp för penningböter, även om det inte med någon större säkerhet låter sig sägas att den urholkning som på detta sätt har ägt rum har någon avgörande betydelse för straffets allmänna effektivitet. Redan idag är emellertid den översta delen av straffskalan ganska hårt utnyttjad. Det är inte uteslutet att straffen för vissa brott som medför penningböter är för låga, t.ex. ur ett internationellt perspektiv. Bötesbeloppen i brottskatalogen för ordningsbot behöver ses över av dessa och av andra skäl. En sådan översyn blir inte meningsfull med mindre att taket kan lyftas och att straffen även för t.ex. de så frekventa hastighetsöverträdelserna vid behov kan justeras uppåt. Den sammantagna slutsatsen blir alltså att minimi- och maximibeloppen bör höjas för enstaka brott och även för gemensamt straff.

6.3 Höjningens storlek

En fråga som med den utgångspunkten inställer är vilken metod som bör användas för att åstadkomma en lämplig höjning. Om man enbart räknar med penningvärdesförändringen skulle det lägsta beloppet för penningböter bli 120 kronor, det högsta 2 400 kronor och det högsta beloppet för gemensamt straff skulle hamna på 6 000 kronor. Om man istället låter löneutveckling-

en under perioden vara den huvudsakligt styrande faktorn skulle beloppen komma att hamna på respektive 150 kr, 3 000 kr och 7 500 kr. En modell där man försöker sig på att beräkna något sorts nettoeffekt av allmän löneökning och penningvärdeförsämring skulle lägga den lämpliga nivån någonstans mitt emellan.

Man kan dock inte enbart se till penningvärdeförändring eller förändringar i löne- och standardnivåerna och matematiskt försöka räkna sig fram till en riktig nivå. I stället bör man stanna vid konstaterandet som nyss gjorts att dessa faktorer i och för sig ger utrymme för en justering av beloppen. Övervägandena om vilken höjning som bör genomföras måste däremot också låta sig styras av andra faktorer. En sådan är att de högsta och lägsta bötesbeloppen skall kunna stå sig och tillämpas en längre tid och inte behöva ändras alltför ofta. Det är alltså klokt att ta höjd och skapa utrymme för justeringar av t.ex. bötesbeloppen i ordningsbrottskatalogen utan att en lagändring måste ske strax därefter för att den genomförda justeringen av minimi- och maximi-beloppen var så liten att hela utrymmet i straffskalan genast måste ianspråkta. Man bör också skaffa sig möjlighet att vid kommande översyn ta hänsyn till vilka bötesbelopp som tillämpas för motsvarande förseelser i grannländerna och inom EU. En annan faktor som måste beaktas är att bötesbelopp bör vara jämna, lättöverskådliga samt lätta att hantera och kanske också att memorera. Man bör därför undvika bötesbelopp som slutar på annat än jämna hundratal kronor.

Mot bakgrund av detta framstår en fördubbling av lägsta och högsta belopp för penningböter som rimlig. Det betyder att minsta belopp bör vara 200 kronor, högsta belopp 4 000 kronor och högsta belopp för gemensamt straff i penningböter bör vara 10 000 kronor.

7 Dagsbotsbeloppen

Slutsats: Lägsta dagsbotsbelopp behöver inte ändras nu utan frågan kan övervägas i samband med den inom regeringskansliet pågående större översynen av påföljdssystemet.

7.1 Beräkning av dagsbotens storlek

Den grundläggande regeln om dagsbotens storlek finns som inledningsvis nämnts i 25 kap. 2 § andra stycket BrB. Där föreskrivs att varje dagsbot fastställs till ett visst belopp från och med 30 till och med 1 000 kronor, efter vad som bedöms som skäligt med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningsbörda och ekonomiska förhållanden i övrigt. Riksåklagaren har under lång tid givit ut cirkulär med anvisningar för beräkningen av dagsbotsbeloppet. Det senast gällande (RÅFS 1991:01) är upphävt och skall enligt Åklagarmyndighetens utvecklingsplan för 2005 – 2007 ersättas med ett nytt under år 2005. En strikt och mekanisk tillämpning av det nu upphävda cirkuläret skulle dock ge följande dagsbotsbelopp vid olika inkomster hos den tilltalade under förutsättning att denne inte har någon försörjningsbörda och inte heller har någon förmögenhet.

²¹ Om den tilltalade har en årsinkomst om 100 000 kronor blir dagsboten 70 kronor. Om årsinkomsten är 200 000 kronor blir dagsboten 170 kronor. Om årsinkomsten är 275 000 kronor, vilket är den genomsnittliga årsinkomsten för alla arbetsmarknads-

---

²¹ Uppgifterna har inhämtats från Riksåklagarens kansli.

sektorer i Sverige år 2003²², blir dagsboten 240 kronor. Om årsinkomsten slutligen är 600 000 kronor blir dagsboten 500 kronor.

7.2 Tröskeeffekter

En förenklad beskrivning av påföljdssystemet ger vid handen att det lindrigaste straffet är penningböter och dagsböter är ett svårare straff än penningböter. Vidare är villkorlig dom eller skyddstillsyn en svårare påföljder än böter och fängelse är det strängaste straffet. Villkorlig dom eller skyddstillsyn kan kombineras med dagsböter, högst 200, vare sig böter är föreskrivet för brottet eller inte.²³ Villkorlig dom skall i princip kombineras med dagsböter om det inte finns särskilda skäl mot att göra det²⁴ och skyddstillsyn kan kombineras med dagsböter om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde eller den dömdes tidigare brottslighet²⁵. I det sistnämnda fallet är således bötestillägget ett särskilt straffskärpande element i påföljdsvalet, vilket det inte är när det gäller villkorlig dom.

Som själva bötesstraffet är utformat uppkommer oundgängligen vissa tröskeeffekter. Även om penningböter är ett lindrigare straff än dagsböter kan, om man ser till det totala bötesbeloppet i kronor, ett penningbotsstraff inte sällan medföra ett högre bötesbelopp än ett dagsbotsstraff, trots att det sistnämnda i princip skall dömas ut för en gärning med ett högre straffvärde. En utgångspunkt är naturligtvis att detta så långt som möjligt bör undvikas. Som exempel kan nämnas den praxis som gäller för skadegörelse och åverkan enligt 12 kap. 1 och 2 §§ BrB. Den som döms för ett sådant brott och har orsakat skador för ett belopp upp till 400 kronor straffas med penningböter 800 kronor och om skadorna uppgår till mellan 400 – 800 kronor straffas det med penningböter om 1 200 kronor. Har den skadade egendo-

---

²² Se not 16.

²³ 27 kap. 2 § och 28 kap. 2 § BrB

²⁴ 30 kap. 8 § BrB

²⁵ 30 kap. 10 § BrB

mens värde varit större än 800 kronor, men mindre än 1 000 kronor skall straffet bestämmas till 30 dagsböter, för nästa intervall gäller 40 dagsböter osv.²⁶ Om dagsbotsbeloppet sätts till miniminivån så krävs ett straffvärde som medför 50 dagsböter för att bötesbeloppet skall bli större än för det lindrigare brottet som medför 1 200 kronor i penningböter.

Det är dock svårt att göra adekvata jämförelser mellan de olika bötesformerna eftersom straffvärdet uttrycks i ett absolut belopp när det gäller brott som bestraffas med penningböter, medan det för brott som bestraffas med dagsböter uttrycks i antalet dagsböter. Beroende på den dömdes inkomst varierar det totala bötesbeloppet avsevärt då dagsböter utdöms. Om man därför jämför den ekonomiska uppoffring ett penningbotsstraff och ett dagsbotsstraff medför för en person med sådana inkomster och försörjningsbördor att dagsbotsbeloppet ligger på eller i närheten av miniminivån kan man lätt se att många dagsbotsstraff, såsom i exemplet ovan, i kronor räknat hamnar under många penningbotsstraff. Detta kommer naturligtvis att accentueras med den föreslagna höjningen av maximibeloppet för penningböter. Om man i stället ser till en person med mera normala inkomster, c:a 275 000 kr per år, skulle varje dagsbot bli omkring 240 kronor. Om denne döms till 30 dagsböter så kostar det sammanlagt 7 200 kronor, vilket ligger avsevärt över den maximala penningboten, både med nuvarande och föreslagna nivåer. Ett sätt att minska de tröskeleffekter som uppstår i gränslandet mellan penningböter och dagsböter och därigenom tydligare markera den systematiska gränsen mellan de olika straffformerna, vore ju att höja också det lägsta dagsbotsbeloppet. Detta har föreslagits av Straffsystemkommittén, se avsnitt 5.3.3.

En annan tröskeleffekt uppstår vid användning av böter som en del av ett kombinationsstraff. Den allra vanligaste situationen är när böter kombineras med villkorlig dom som påföljd för brott med ett relativt högt straffvärde samtidigt som en i princip likadan gärning med ett lägre straffvärde medför ett ensamt bötesstraff. Ett ofta anfört exempel är när ett tillgrepp går över

---

²⁶ RÅPM 2003:2

gränsen från snatteri till stöld. Snatteri, där det tillgripnas värde inte överstiger 800 kronor, bestraffas normalt med 120 dagsböter. Om det tillgripnas värde är högre brukar gärningen rubriceras som stöld och medför normalt, om inte det tillgripnas värde är väsentligt högre, påföljden villkorlig dom i kombination med 30 – 40 dagsböter. Den ekonomiska uppoffring som straffet medför för gärningsmannen blir väsentligt mindre för brottet med det högre straffvärdet. Denna tröskeleffekt påverkas inte av en höjning av lägsta dagsbotsbelopp.

7.3 Skall även lägsta dagsbotsbelopp höjas?

Nivåerna på dagsbotsbeloppen följer genom sin konstruktion ganska väl den allmänna pris- och löneutvecklingen i samhället. Därför kommer inte samma urholkningseffekt att drabba dagsbotsstraffet som systemet med penningböter kan komma att vidkännas när penningvärdet försämras eller den allmänna lönenivån ökar reallt. Det finns därför egentligen inga tvingande skäl att justera dagsbotsnivåerna för att kompensera för inflation och löneutveckling innan man generellt börjar komma för nära den övre gränsen för dagsbotsbeloppen. Detta har ännu inte inträffat, trots att de enskilda dagsbotsbeloppen rimligen borde successivt ha höjts under den tid som har förflutit sedan nivåerna justerades vid påföljdsreformen år 1992. Det krävs mycket höga inkomster eller en avsevärd förmögenhet för att komma upp i ett dagsbotsbelopp som närmar sig 1 000 kronor. Åklagarmyndighetens nya cirkulär med vägledning för uträkning av dagsbotsbelopp kommer sannolikt inte att förändra bilden.

I uppdraget ingår att beakta om en höjning av penningböternas nivåer medför sådana tröskeleffekter att det framstår som nödvändigt att justera också den lägsta dagsbotsnivån. Sådana tröskeleffekter kan naturligtvis förskjuta den relativa balansen som är avsedd att råda mellan olika former av bötesstraff. Detta kan som nyss sagts undvikas genom att höja beloppet för den lägsta dagsboten. Om man skulle ge sig in på att slå fast som en straffsystematisk princip att lägsta dagsbotsstraff beloppsmässigt all-

tid skall ligga över högsta penningbotsstraff skulle, med den föreslagna höjningen av maximum för penningböter, lägsta dagsbot behöva höjas upp mot 125 kronor. Översatt till det nuvarande systemet skulle dagsbotsminimum behöva ligga på omkring 70 kronor. Sådana höjningar förefaller inte rimliga.

Straffsystemkommitténs förslag om en höjning av dagsbotsminimum till 50 kronor skulle däremot kunna övervägas, främst eftersom den inte får drakoniska effekter. Vad man då ändå måste komma ihåg är att en höjning i den storleksordningen egentligen inte råder bot på den tröskeleffekt som riskerar att snedvrیدا systemet. Härtill kommer att en höjning av lägsta dagsbotsbelopp får, om inga andra ändringar i reglerna för dagsbotsberäkning genomförs, till följd att dagsbotsstraffet egentligen bara skärps för de minst bemedlade. För övriga kommer dagsboten inte att ligga på ett så lågt belopp att några anmärkningsvärda tröskeleffekter egentligen uppstår. Detta resonemang gäller väl inte om man skulle höja minsta dagsbotsbelopp till över 100 kronor, men det bör som nyss sagts uteslutas på andra grunder. En höjning av det lägsta dagsbotsbeloppet råder inte heller bot på de tröskeleffekter som uppstår när dagsböter används i kombination med t.ex. villkorlig dom jämfört när det används som ensamt straff för likartade gärningar.

Slutsatsen blir därför att förslaget att höja högsta belopp för penningbot naturligtvis medför tröskeleffekter, men de synes inte vara så stora eller så besvärande att en höjning av lägsta dagsbotsnivå framstår som oundgängligen nödvändig i ett kort perspektiv. Det finns därför inte tillräckliga skäl att nu föreslå några förändringar i det systemet utan samband med den översyn av påföljdssystemet i sin helhet som nämns i uppdraget till denna utredning.

8 Övriga konsekvenser av framlagda förslag

Förslaget banar väg för en översyn av straffmätningen för brott som kan bli föremål för ordningsbot. En sådan är sedan länge aviserad av Åklagarmyndigheten och kommer att involvera även andra myndigheter, främst Rikspolisstyrelsen, Tullen och Vägverket. En översyn av föreskrifterna för ordningsbot för också med sig att promemorian (RÅPM 2003:2) om strafföreläggande i bötesmål delvis kan behöva omarbetas. Att göra någon kostnadsberäkning för dessa åtgärder är inte relevant eftersom det ligger inom respektive berörd myndighets kärnområde att regelbundet göra eller medverka i översyner av detta slag. En höjning av penningbotsnivån medför inte några merkostnader för berörda myndigheter eller domstolarnas rättstillämpande verksamhet.